

Osallistava alkoholivalistus — mitä se voisi olla?

Kun ajattelemme alkoholivalistusta, niin eikö ajatuksemme ensimmäiseksi kiinnitykin tuohon valistus-sanaan. Mitä valistus itse asiassa on? Kysymyshän on siitä, että on olemassa valistaja ja valistettava. Valistajalla on sanoma — varmastikin nk. hyvä sanoma — jonka hän haluaa siirtää valistettavalle. Tämä valistajan ja valistettavan välinen suhde on hyvin problemaattinen.

Se, joka valistajaksi ryhtyy, asettuu — tahtooa hän sitä tai ei — valistettavien yläpuolelle. Tällä on perustavaa laatua olevaa merkitystä. Me kaikki, jos vain olemme rehellisiä, joudumme myöntämään, että olemme tämän tästä hyvien neuvojen tarpeessa. Mutta kenet me päästämme itseämme neuvomaan, on jo toinen juttu. Kuka tahansa ja missä tahansa ei pääse meitä neuvomaan. Näin on, se on luonnollista ja kuuluu elämään.

Länsimaisessa yhteiskunnassa meitä piirittää mainonnan ja markkinoinnin hellittämätön virike-tulva. Se työntyy tajuntamme syvimpiin, tiedostamattomiinkin kerroksiin ja täyttää mielemme levottomuudella. Nämä virikkeet uhkaavat hajoittaa taloutemme, ja meitä kalvaa epäily, että tämä ilmiö jäytää olemassaolomme perusteita yleisemmin. Pysyäksemme koossa meidän on panssaroiduttava kaikkia ulkoisia virikkeitä vastaan. Meillä ei ole varaa orientoitua eri suuntiin vetävien virikkeiden mukaan. Virheiden tekeminen saattaa merkitä elämännotteen menettämistä.

Joukkotiedotusvälineen valistussanoma alkoholiasioissa muuttuu osaksi sitä kasvotonta viriketulvaa, jonka joudumme joka päivä kohtaamaan. On aivan luonnollista, että elämäntapamme ei tästä muutu.

Kuitenkin olemme jatkuvassa muutosprosessissa. Me, jotka elimme tiiviisti mukana 60-luvun aatteellisissa myrskyissä, tiedämme ja tunnemme selvästi, että tämä 80-luku on jotakin tyystin muuta. Vastaavanlaisia kokemuksia täytyy olla niillä, jotka ovat eläneet läpi 30- ja 40-luvun kuohuntojen. Maailma — fyysisesti katsoen — on pysynyt koko ajan samana, ja kuitenkin se on täysin muuttunut.

Elämä on prosesseja ja alituista muutosta. Jos aiomme näihin prosesseihin ja tähän muutokseen vaikuttaa, meidän täytyy olla itse mukana siinä ja osana sitä. Valistuskeskustelussa puhumme usein valistuksen kohteista — objekteista. Tässä piilee virhe. Objekteja ei itse asiassa ole olemassa. On vain subjekteja, jotka pyrkivät vuorovaikutukseen ja väistävät taitavasti, jos heitä yritetään käsitellä objekteina.

Oleellisinta ihmisessä on hänen hermojärjestelmänsä. Sen varassa ihminen on orientoitunut koko lajinkehityksensä ajan ja myös menestynyt ainakin toistaiseksi ylivoimaisen hyvin kaikkiin muihin lajeihin verrattuna. Hermojärjestelmämme avulla me koko ajan tutkimme, mikä on tärkeää ja mikä vähemmän tärkeää. Hermojärjestelmällämme me asetamme itsellemme päämääriä ja tavoitteita ja testaamme niitä hellittämättä. Tätä kaikkea me emme tee yksin vaan jatkuvassa vuorovaikutuksessa ympäristömme kanssa. Eriyisen kiinteää vuorovaikutuksemme on lajikumppaniemme kanssa, jotka ovat meitä lähimpänä. Näitähän ovat perheenjäsenet, ystävät, tuttavat, työtoverit ja muut yhteistyökumppanit. Tämä on se ympäristö, jossa perusorientaatiomme tapahtuu. Tässä ympäristössä me myös muutamme, ja muutoksen vauhti on ennen kokematon.

Jos me yritämme muuttaa ihmisten elämäntapoja — ja sitähan me yritämme —, meidän on pyrittävä vuorovaikutukseen heidän kanssaan. Joukkotiedotuksen keinot ovat yksisuuntaisia. Siksi niiden varaan ei voida yksistään rakentaa todellista muutospyrkimystä. Joukkotiedotuksen keinot voivat toimia kulisseinä, mutta hyvässä näytelmässä kulisien osuus ei voi koskaan olla keskeinen.

Edellä on todettu, että todellinen muutos tapahtuu siinä piirissä, johon kuuluvat perheenjäsenet, ystävät, tuttavat ja työtoverit. Pitäisikö meidän nyt tunkeutua ihmisten olohuoneisiin, makuukamareihin ja työpaikkojen kahvitunneille? Tähän meistä ei olisi. Meillä itse kullakin lienee kokemusta siitä, miltä tuntuu joutua keskelle ystäväysten keskustelua joko työpaikalla tai yksityiselämässä. Keskustelu käy omalla äidinkielellämme, mutta me emme tahdo sitä ymmärtää. Vuorovaikutus on intensiivistä, mutta vain osa siitä tuntuu tapahtuvan sanallisesti, ja silloinkin sanoilla on sisältöjä, jotka ovat

meille tuntemattomia. Miten me voisimme valistus-sanomamme kanssa menestyä tuossa ympäristössä.

Jos ihmisten välistä vuorovaikutusta tapahtuisi vain ystävien ja tuttavien keskeisissä intiimeissä piireissä, olisimme selvästikin umpikujassa. Vuorovaikutus on intensiivisintä ystävyyden kesken, mutta eihän se pelkästään tähän jää. Tottahan me olemme avoimia muillekin kuin ystäviemme kautta saamillemme virikkeille.

Itse asiassa olisi kiinnostavaa rakennella jonkinlaista hierarkiaa tästä vuorovaikutusnäkökulmasta. Ystäviemme suhteen olemme avoimia, mutta entä sitten? Eivätköhän sen jälkeen tule jonkinlaiset järjestäytyneet ja järjestäytymättömät lähiryhmät, jotka koostuvat ystävistä ja ystävän ystävistä. Tällaisille ryhmille on luonteenomaista, että ne puhuvat samaa kieltä kanssamme ja tuntevat sitä todellisuutta, jossa me elämme.

Jotkut tällaisista lähiryhmistä ovat organisoituneita ja kytköksissä johonkin keskusjärjestykseen. Keskusjärjestyksen tehtävänä on edistää niitä intressejä, joita pidetään tärkeinä. Keskusjärjestö lähettää jäsentiedotteita ja saattaa julkaista lehteä. Kuuluessamme tällaisen järjestön vaikutuspiiriin pohdimme usein, miten tämä järjestö toteuttaa niitä periaatteita, joita varten se on perustettu. Kyseessä on selvä vuorovaikutussuhde. Järjestö ei siis pelkästään yritä vaikuttaa meihin, vaan myös me pyrimme vaikuttamaan järjestöön. Jos tällainen vuorovaikutus puuttuu, voidaan epäillä, että järjestö toimii enemmän tai vähemmän vain paperilla tai on kuihtunut.

Organisaatiot saattavat menettää vuorovaikutussuhteensa perustasonsa kanssa. Olisi kuitenkin väärin otaksua, että organisoituminen olisi sinänsä lakannut suomalaisessa yhteiskunnassa. Itse asiassa voidaan väittää, että niin kauan kuin on elämää, niin kauan ihmiset organisoituvat. Rauhanliike, naisasialiike ja erilaiset vaihtoehtoliikkeet ovat erityisesti osoittaneet elinvoimaansa viime aikoina. Monet pitkäkin historian omaavat järjestöt ovat imeneet uutta voimaa näistä liikkeistä. Uusia liikkeitä ei siten voida asettaa mekaanisesti vastakkain vanhojen organisaatioiden kanssa ja katsoa, että kun uusi on syntynyt, niin vanhat organisaatiot olisivat samalla kuolleet.

Alkoholivalistusta järjestettäessä lienee tarkoituksenmukaisinta lähteä siitä olettamuksesta, että kansalaisjärjestöt ylipäänsä edustavat vuorovaikutusmahdollisuutta kansalaisten suuntaan. Tätä mahdollisuutta meidän on käytettävä, jos aiomme menestyä valistuspyrkimyksissämme.

Kaikkea sitä valistustoimintaa, jossa valistaja pyrkii välittömään vuorovaikutussuhteeseen kohderyhmänsä kanssa, voidaan sanoa ns. osallista-

vaksi valistustoiminnaksi. Tällainen ote valistus-toiminnassa tekee myös valistajasta osallisen valistusprosessissa. Tämä saattaa tuntua hämmäntävältä, mutta sen ei välttämättä tarvitse olla.

Itse asiassa yksisuuntainen valistusote asettaa meidät niin suurten teoreettisten ja käytännöllisten ongelmien eteen, että lopputuloksena on merkittävää sekaannusta valistuskeskustelussa, ei pelkästään meillä täällä Suomessa vaan kansainvälisestikin. Vuorovaikutukseen pyrkivällä, osallistavalla valistusotteella monet ongelmat ovat ratkaistavissa.

Osallistava valistustoiminta merkitsee käytännössä kokouksia, seminaareja ja tuumatalukoita. Ihanteellisessa tapauksessa jokin organisaatio, jonka jäsenistö on sosiaaliselta todellisuudeltaan ja tavaltaan tulkita sitä yhtenäisen, kutsuu tilaisuuteensa alkoholivalistajan, joka henkilönä edustaa mahdollisimman pitkälle samaa perusorientoitumista.

Valistaja puhuu kykynsä ja taitonsa mukaisesti asiastaan, ja yleisön tehtäväksi jää tämän sanoman tulkitseminen ja käytännön johtopäätösten tekeminen. Mitä enemmän valistaja edustaa yleisönsä ajattelutapaa, sitä enemmän hänen esitykseensä saattaa kuulua myös tulkintoja ja sitä pitemmälle meneviä ehdotuksia hän voi tehdä. Vuorovaikutuksessa yleisönsä kanssa hän voi hioa näitä elementtejä esityksessään, mutta missään tapauksessa hän ei voi ohittaa yleisönsä. Käytännön johtopäätökset jäävät aina yleisön käsiin. Mitä etäämmällä valistaja on yleisönsä ajattelutavasta, sitä vähemmän hänen esitykseensä voi kuulua fakta-aineiston tulkintoja ja sitä pidettyvämpi hänen on oltava ehdotusten tekemisessä.

Mitä osallistava valistusote edellyttäisi valistustyön organisaattorilta? Todennäköisesti aineistojen laatimista, kouluttajien kouluttamista ja tilaisuuksien ulkonaisten puitteiden varmistamista.

Keskeinen piirre osallistavassa valistustyössä on, että aloitteen tilaisuuksien järjestämiseen olisi tultava kentältä spontaanisti. Suomalaisessa yhteiskunnassa kiinnostus viinaan on niin intensiivistä ja sukupolvesta toiseen jatkuvaa, että tällaiseen spontaaniin kutsuun voinee luottaa, mikäli aito vuorovaikutusote onnistutaan saamaan työhön alusta alkaen.

Jarmo Heinonen